

Deo treći

DEJSTVA 9. DIVIZIJE U JUŽNOJ LICI I ZAPADNOJ BOSNI

1. Napad na posade u zahvatu komunikacije Otrić — Donji Lapac

Prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ za dejstvo na komunikacijama trebalo je da 8. korpus delom snaga ometu saobraćaj neprijatelja i na cesti Knin — Donji Lapac. Izvršenje tog zadatka Stab 8. korpusa je poverio 9. diviziji. Krajem avgusta se 9. divizija (3. dalmatinska, 4. splitska i 13. južnodalmatinska brigada) nalazila na području sela Gubavčeva polj. (10 km severoistočno od Gračaca) gde se, posle neuspelog napada na Gračac (2!! VIII 1944), bila povukla radi odmora i sređivanja. U to vreme (31. VIII 1944) njeno brojno stanje je iznosilo 2. 748 boraca. Pored pušaka i puškomitraljeza ona je, od naoružanja, imala svega 15 mitraljeza, 35 raznih minobacača, 3 brdska i 1 protivoklopni top."⁸

Stab 9. divizije je boravak na području Gubavčeva polja iskoristio da jedinice pripremi za predstojeća dejstva na komunikaciji Knin — Donji Lapac. U međuvremenu su delovi 9. divizije odbili ispade četnika iz Donjeg Lapca ka Mazinu i iz Velike Popine ka Glogovu i postavljali zasede na cesti između Kupirova i Brotnje. Predviđajući da bi 9. divizija mogla biti napadnuta od jakih snaga neprijatelja, s obzirom na to da je ona bila obuhvaćena kružnom komunikacijom Otrić — Srb — Donji Lapac — Mazin — Gračac — Otrić, s posadama neprijatelja u tim mestima. Slab divizije je odlučio da jedinice prebaci istočn" od komunikacije Knin — Donji Lapac i postavi ih u povoljniji položaj za dejstvo na pomenutu komunikaciju. U duhu te odluke, 9. divizija se noću 6/7. septembra, preko Velike Popine, prebacila u rejon Ljubine poljane. U toku pokreta preko komunikacije njeni osiguravajući delovi su vodili borbu s kolonom

⁸Arhiv VII, k. 517. br. reg. 10 7: Pregled brojnog stanja i naoružanja 8. korpusa od 31.VIII 1344.

neprijatelja od 30 motornih vozila koja je naišla od Otrića i uništili 3 kamiona. Radi ometanja saobraćaja i radi napada na posade neprijatelja duž komunikacije Otrić — Donji Lapac, Stab 9. divizije i-azmestio je 13. brigadu u sela Mali Cvjetnić i Podvučjak. 3. brigadu u sela Trubar i Dugo Polje, dok je 4. brigadu zadržao u rejonu Ljubine poljane. Ovakav raspored je omogućavao dejstvo na širokom frontu i bolju ishranu jedinica.

Komunikacija Bihać — Donji Lapac — Knin — Šibenik predstavljala je za nemačke snage u severnoj Dalmaciji jedinu vezu sa snagama u unutrašnjosti zemlje. Ali je ona, i pored takvog značaja, bila posednuta relativno slabim snagama. Na odseku od Donjeg Lapca do Klanca (k. 790), gde je imala da dejstvuje 9. divizija, bili su raspoređeni 3. bataljon 384. puka 373. legionarske divizije, 3. i 4. brigada 1. ličkog četničkog korpusa i 1. i 2. bataljon 2. domobranske lovačke brigade.

Do 10. septembra su jedinice 9. divizije izviđale neprijatelja, prikupljale podatke o njegovom rasporedu i jačini duž komunikacije i postavljale mu zasede⁹ u cilju ometanja saobraćaja i nanošenja gubitaka. Pošto su prikupljeni potrebni podaci o neprijatelju i jedinice se upoznale sa zemljištem, Stab 9. divizije doneo je odluku da, obezbeđujući se delom snaga od Bihaća, Velike Popine i Otrića, napadne posade neprijatelja u zahvatu komunikacije, i to: 13. brigada posadu u Donjem Lapcu, 3. brigada posadu u D. Suvaji, Srbu i Kupirovu i 4. brigada posadu u rejonu Klanca (k. 790), s namerom da izvuče domobrane, pošto su postojali svi izgledi da se veći deo njih preda. Još odranije s njima su održavali vezu politički radnici na terenu i organi vojnopozadinske vlasti, tako da je ugovoreno da se delovi posada predadu čim otpočne napad na njih. Teškoće oko ove predaje činili su delovi 373. legionarske divizije i 1. ličkog četničkog korpusa, jer su bili izmešani s domobranima i budno pazili na njih.

Pristupajući izvršenju odluke, 13. brigada (bez jednog bataljona) preduzela je 11. septembra pokret iz M. Cvjetnića pravcem Martin Brod — desna obala Une, kod Rajnovaca (3 km severno od Kulen-Vakufa) pregazila Unu i razmestila se u Kalatima. Pošto se malo odmorila, ona je u toku noći 12/13. septembra napala posadu neprijatelja u D. Lapcu koju su sačinjavali legionari, četnici i domobrani, a jedan njen bataljon je u rejonu Gologuza (k. 1052) vršio obezbeđenje od Bihaća. Posle kraće borbe jedan deo domobrana se predao. Brigada se ujutro povukla ka Dobrom Selu i Doljanima, gde su joj se ta-

⁹ U vremenu od 7. do 10. septembra 4. brigada je postavljala zasede između Klanca (k. 790) i Otrića, 3. brigada u rejonu Mededaka (U 649) i na cesti između Kupirova i Srba, 13. brigada u rejonu Gradine (tt 559).

kode predale posade domobrana. Da bi sprečila prodor neprijatelja od D. Lapca ka Dobrom Selu, ona je delom snaga posela položaj na liniji Priseka (k. 652) — Mandina gl. (k. 812), doč je drugim delom snaga vršila pritisak ka Brotnji, odakle e neprijatelj povukao u Suvaju. Time je bio prekinut saobraćaj između Donjeg Lapca i Srba.¹²⁰

Za to vreme (11. IX) jedan bataljon 3. brigade je napao četu domobrana u Kupirovu, koja se predala bez otpora, dok su drugi delovi ove brigade odbili intervenciju legionara i c - nika iz Srba u pravcu Kupirova. Dva bataljona te brigade i 13. septembra napala neprijatelja u rejonu D. Suvaje i na M • - đedaku (tt 639) s namerom da ga razbiju i da ovladaju tim up< • rištima. Međutim, dobro utvrđeni neprijatelj pružio je veoma jak otpor. On je i sutradan odbio ponovljeni napad. Nastoje . da ipak izvrši zadatak, Stab brigade je bio rešio da i treći put, 16. septembra, napadne pomenuta uporišta i razbije neprijatelja, ali ga je u tome osujetio prodor neprijatelja od D. Lapi > i Otriča ka Međedaku i Suvaji.¹²¹

Na levom krilu 9. divizije, pošto se delom snaga obezb - dila od Otriča, 4\ brigada je 12. septembra, angažujući dva b - taljona, napala četu legionara u rejonu Klanca (k. 790). U tok ; dana i noći ona je ovladala Klancem, a tri dana kasnije i vr - hom Košir (k. 885), potisnuvši neprijatelja ka Maglaju (tt 1207 > Time je bio prekinut saobraćaj i na ovom delu ceste Knin - D. Lapac.¹²²

Da bi odbacio 9. diviziju od komunikacije i uspostav saobraćaj sa Kninom, Stab 373. legionarske divizije prebacio **k** 1. bataljon 383. puka iz Bosanskog Novog, preko Bihaća,¹²¹¹ u

1« Arhiv VII, k. 847 A, br. reg. 18/1: Operacijski dnevnik Stab i 13. brigade za period od 1.X 1943. do 31.XII 1944.

Arhiv VII, k. 845, br. reg. 20/6: Operacijski izveštaj Štaba 3 brigade od 12.IX 1944. za period od 20.Vili do 20.IX 1944.

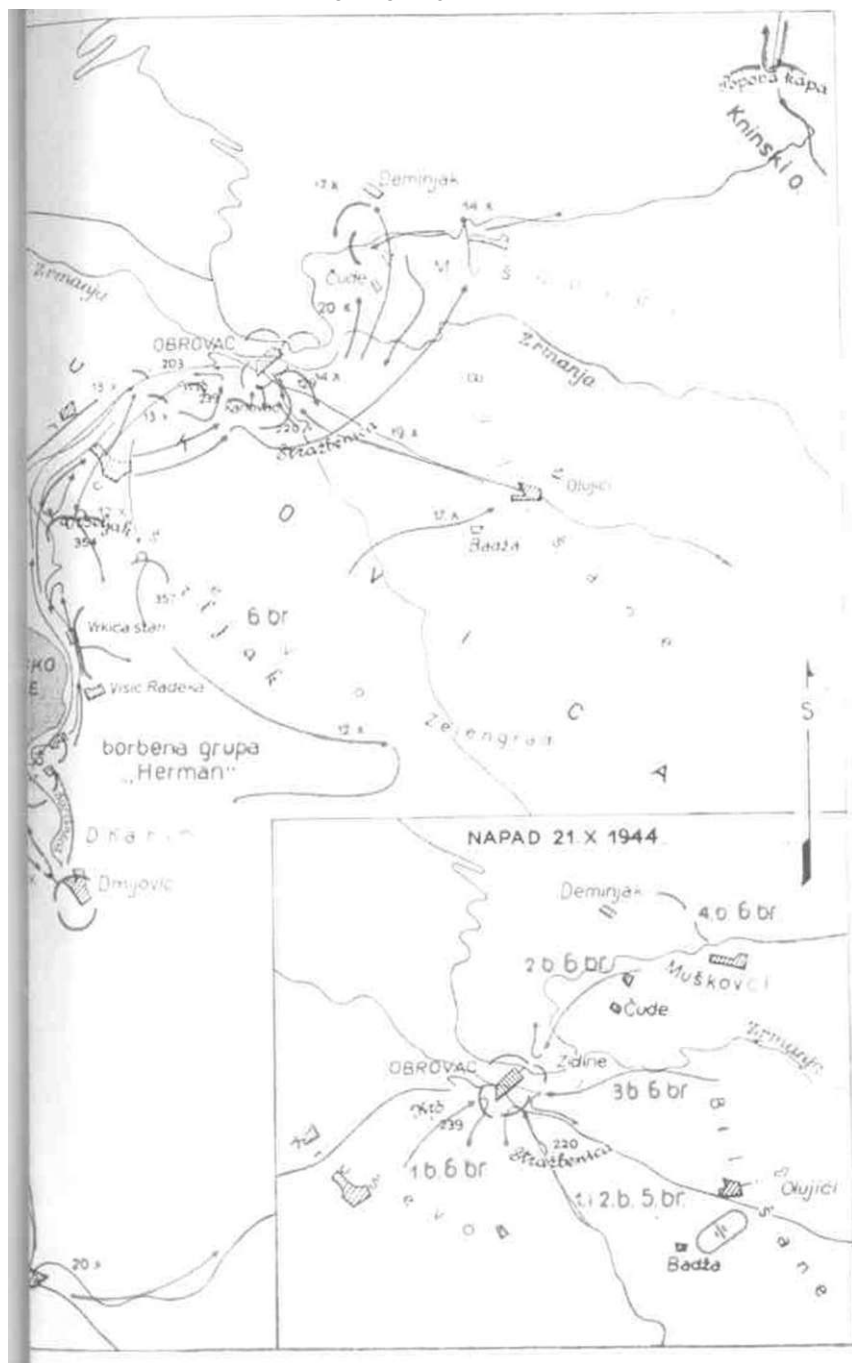
i- Arhiv VII, k. 847. br. reg. 8 2: Izveštaj o akcijama Štaba 4. bi gade od 2.X 1944. za septembar.

Pokret 1. bataljona 383. puka od Bihaća prema Srbu ostao je u prilično lošoj uspomeni jednom nemačkom naredniku, koji je zapis; • ^Jedini put ka jugu ni izdaleka ne liči na nemački put a kamoli na ni mačku auto-stradu. Cas vodeći visoko gore duž prasnetskih stena, £ padajući u duboko usećene doline, kilometar za kilometrom vijugao (prema Dalmaciji) rupama posejan put... Sreća je što nas bar part zani ostavljaju na miru. misli komandant prethodnice. Još nije ni zavi - šio misao, čuje se pred njim tupi udar. U uzvitlanoj prašini se ništa ne vidi.

»Sto-o-j! Obezbedjenja levo i desno na položaj!»

Sta se dogodilo? Sigurno neka mina, na koju se ovde uvek m' računati. Čistaču mina. koji je vozio kao treći po redu. otkinut je **desni** zadnji točak i vozilo se nakrivilo. Besmislena je svaka popravka krtii' Onda na stranu sa njom i dole s puta! Čudno je što su dvojica prednu kola neoštećena prešla preko mine. Pioniri pretražuju put i u trenutku

KARINA I NAPAD NA OBROVAC

Skica 3

D. Lapac, i s njim i sa delovima 384. puka ujutro **16. septembra preduzeo** napad ka Suvaji, gde je bio blokiran 3. bataljon 384. puka, zajedno sa 3. brigadom 1. ličkog četničkog korpusa i nešto domobrana. U toku dana neprijatelj je, uz podršku artiljerije i tenkova, uspeo da prodre u Suvaju, a zatim u Srb, i da zauzme Klanac. Nakon toga 9. divizija je zauzela raspored na prostori V. i M. Cvjetnić — Krčko brdo (k. 554) — Osredci — Ljubina poljana, odakle je i dalje ugrožavala saobraćaj na komunikaciji Bihać — Knin u širem rejonu Srba. Kako je zbog toga bio postignut samo polovičan uspeh, to je Štab 373. legionarske divizije, angažovanjem delova 384. puka i 1. bataljona 383. puka s linije Suvaja — Srb — Otrić, napao 9. diviziju da bi je što dalje odbacio od komunikacije i da bi obezbedio nesmetan saobraćaj. Posle četvorodnevnih borbi neprijatelj je uspeo da 9. diviziju potisne u rejon Trubar — Dugo Polje — Kaldurma, nakon čega se povukao u polazne garnizone, dok se 9. divizija, radi izvršenja novog zadatka, ubrzo prebacila na novu prostoriju.

U borbama s posadama duž komunikacije D. Lapac — Otrić 9. divizija je postigla relativan uspeh. Njoj se predalo 11 oficira i 415 podoficira i domobrana (ostale domobranske snage bile su razoružane od strane delova 373. legionarske divizije), dok je sama imala gubitke od 32 mrtva, 93 ranjena, 3 zarobljena i tri nestala borca.¹²⁴ Zbog intervencije neprijatelja, situacija stvorena prelaskom domobrana nije mogla biti iskorištena da se nemačkim posadama, a u prvom redu četnicima, nanesu što veći gubici i da se za duže vreme onemogući saobraćaj na ovoj vrlo važnoj komunikaciji, što bi za nemačke snage u severnoj Dalmaciji svakako imalo težih posledica. Od brojno slabe 9. divizije, bez težeg naoružanja, nisu se mogli ni očekivati neki veći rezultati.

2. Oslobođenje Livna

S područja Trubara, Dugog Polja i Kaldreme 9. divizija se po naređenju Štaba 8. korpusa, 21. septembra prebacila na sektor Bos. Grahova i tu razmestila: 4. brigada u selima Isjeku i Kesićima, 13. brigada u zaseocima Sarićima, Trkuljama i Mar-

(itkrivaju još pet »đavolskih stvari«. Brzo su uklonjene. I pažljivo se kreće dalje.« (F. Schraml, Kriegsschauplatz Kroatien, Kurt Vowinkel Verlag, Neckargemünd, 1962, 201—202).

^m Arhiv VII, k. 518, br. reg. 14'3: Operacijski izveštaj, op. br. 217 od 18.IX 1944, Štaba 9. divizije, upućen Stabu 8. korpusa, o akcijama na komunikaciji Klanac — D. Lapac od 11. do 16.IX 1944; Arhiv VII. k. 842 A, br. reg. 35 2: Pregled izvedenih akcija i operacija 9. divizije od 1- do 31.IX 1944.

kovači, 3. brigada u selima Peuljama i Grkovcima, radi odmora, sređivanja i popune. U cilju pružanja pomoći na sređivanju jedinica i na njihovim pripremama za predstojeće zadatke, komandant 8. korpusa je 23. septembra održao savetovanje s komandantima i političkim komesarima bataljona i brigada. Tom prilikom oni su upoznati s vojno-političkom situacijom na operacijskom području 8. korpusa. Zatim su analizirana dejstva 9. divizije u južnoj Lici i ukazano je na mere koje je trebalo preduzeti kako bi njene jedinice bile što spremnije za naredne zadatke. Vojnici iz domobranskih jedinica koji su se u toku borbi na komunikaciji Lapac — Otrić predali stupili su u 9. diviziju i 27. septembra, na svečan način, položili partizansku zakletvu. Početkom oktobra je ova divizija popunjena i sa 22% boraca Svilajsko-mosečkog partizanskog odreda. Ovom popunom, kao i odmorom s intenzivnom vojnom i političkom obukom, 9. divizija je znatno ojačala, te se pripremila za naredne zadatke

Na području Bosanskog Grahova, gde je u to vreme bila razmeštena 9. divizija, dejstvovao je Grahovsko-peuljski odredci, ukupne jačine oko 300 boraca, pod neposrednom komandom Štaba 8. korpusa.¹⁻⁵ On je zatvarao pravce koji od Bosanskog Grahova izvode ka Drvaru i Tičevu. U neposrednoj blizini Bosanskog Grahova, u rejonu Stožište — Cigelj (k. 1075) — Jelino polje, nalazila se u to vreme jedna četa iz 383. puka 373. legionarske divizije i 1. brigada 502. korpusa¹⁻ Dinarske četničke oblasti radi zatvaranja pravca Bos. Grahovo — Knin. Pored to m što je sprečavao napade neprijatelja iz tog rejona na slobodni teritoriju, Grahovsko-peuljski odred je, u izvesnom smislu, obzbeđivao Stab 8. korpusa koji se nalazio na Tičevu. U cilju prikupljanja podataka o neprijtelju, taj odred je preduzimao izviđačke akcije u pravcu Strmice, Tiškovca i Srba.¹²⁷ On je 26. septembra odbio napad 1. brigade 502. četničkog korpusa iz rejona Stožište — Cigelj ka Bos. Grahovu, a 4. i 5. oktobra napad legionara i četnika ka selu Pećima. Uspešnom odbranom on ne samo onemogućio prodor neprijatelja na slobodnu teritoriju već i njegovo izviđanje u pravcu Tičeva i Drvara.¹⁻¹⁸

¹⁻⁵ Grahovsko-peuljski odred je bio u sastavu 5. korpusa NOVJ i privremeno se nalazio pod komandom Slaba 8. korpusa.

Četnički 502. korpus nazivan je i Dinarskim četničkim korpusom. On je u svom sastavu imao tri brigade čija je ukupna jačina iznosila oko 1.000 četnika. Otuda je ovaj, kao i diligi četnički -korpu- bio samo po imenu korpus.

Arhiv VII, k. 5 8. br. reg. 6 4: Operacijski izveštaj br. 282 Staba Grahovsko-peuljskog odreda od 25. IX 1944. za period od 25. VIII do 25. IX, upućen Stabu 8. korpusa.

¹²⁷ Pre nego što je napustio Tičevo i premestio se u selo Rujane, Slab 8. korpusa je 20. oktobra uputio Stabu Grahovsko-peuljskog odreda dopis u kome mu je, pored toga što ga je upoznao sa svojim prerr.e-

Da bi se oslobodio stalne opasnosti koju je ustaški garnizon u Livnu predstavljao za slobodnu teritoriju u zapadnoj Bosni i za pozadinu 8. korpusa, a naročito za jedinice koje su se borile u srednjoj Dalmaciji, i da bi stvorio povoljnije uslove za nameravana dejstva na području Dalmacije, Stab 8. korpusa je 8. oktobra naredio Stabu 9. divizije da napadne i zauzme Livno. U cilju obezbeđenja napada, on je istovremeno naredio Livanjsko-duvanjskom partizanskom odredu i 20. diviziji da delom snaga spreče intervenciju neprijatelja iz Sujice, Duvna, Aržana i Sinja ka Livnu.

U Livnu i u selima V. i M. Guberu u to vreme se nalazio 1. bataljon 6. ustaške brigade, jačine oko 600 ustaša. Njegov moral i njegova spremnost za borbu nešto su bili opali posle odlaska nemačkih jedinica iz Livna. U fortifikacijskom pogledu, sa izrađenim bunkerima, rovovima i žicanim preprekama, mesto je bilo pripremljeno za kružnu odbranu. Najbliži neprijateljski garnizoni iz kojih je, u toku napada, mogla da usledi intervencija nalazili su se u Sujici, Duvnu, Aržanu i Sinju.

Sledećeg dana, pošto je primila naređenje, 9. divizija se prebacila u Livanjsko polje i razmestila severozapadno i zapadno od Livna, u selima Priluci, Ljubunčiću, Odžaku i Prologu. Još pre dolaska na pomenutu prostoriju ona je prikupljala podatke o neprijatelju u Livnu i o sistemu njegove odbrane. Na osnovu tih podataka i vlastitih mogućnosti, Štab 9. divizije je doneo odluku da tri brigade s istoka, juga i zapada, uz istovremeno ubacivanje jednog dela snaga u sam grad, izvrše koncentričan napad na Livno, razbiju posadu i oslobode mesto.

U duhu ove odluke, Stab divizije izdao je 9. oktobra u 12 časova pismenu zapovest za napad na Livno, kojom su potčinjene jedinice dobile sledeće zadatke:

— 3. dalmatinska brigada: da iz rejonu Priluke izvrši pokret preko Krug-planine, Debelog brda (k. 1207) i k. 1075, a zatim, sa istočne i jugoistočne strane, energično napadne neprijatelja i prodre u grad, s tim da pre početka napada ubaci jedan bataljon koji će blokirati štab ustaškog bataljona i one-

štanjem. sa uspcsima divizija i, uopšte sa razvojem situacije na području Dalmacije, dao direktive za budući rad. Odredu je skrenuta pažnja na budnost i na mogućnost da se neprijatelj iz Knina, preko Bos. Grahova, Drvara i Bos. Petrovca, izvuče ka Bihaću i Bosanskoj Krupi. Odrred treba, ako bi do toga došlo, da se blagovremeno izvuče ispod udara **Jakih** snaga neprijatelja i postavi bočno u odnosu na komunikaciju Bos. Grahovo — Drvar, a potom, s osloncem na Jadovnik (tt 1650) i Tičevo, "a napada kolone neprijatelja u pokretu. Stab korpusa ga je upozorio **na to** da četnici iz rejonu Kupresa, preko Šatora i Livanjskog polja, održavaju vezu sa četnicima u Kninskoj krajini, što mora da ima u vidu U slučaju ispada neprijatelja iz rejonu Cigelja, da ne bi bio napadnut ' S leđa. (Arhiv VTT. k. 517, br. reg. 14 1).

mogućiti mu komandovanje, izazvati paniku i iznutra potpom napad jedinica spolja;

— 13. iužnodalmatinska biigada: da iz rejonu Prologa, u dve kolone, nastupa ka selima Zabrišću i Grborezima i dt i m snaga razbije neprijatelja u Velikom i Malom Guberu, a zatim s juga, prodre u grad i, u sadejstvu s 3. i 4. brigadom, ovlada njime;

— 4. splitska brigada (bez dva bataljona): da iz rejonu Priluke nastupa pravcem Mali i Veliki Kablići — Suhaća — Zastinje i sa zapada prodre u grad;

— artiljerija (dva poljska topa 76 mm): da s vatrenih položaja u rejonu k. 720 neutralise artiljeriju neprijatelja u južnom delu grada;

— divizijska rezerva (dva bataljona 4. brigade): da se prikupe u rejonu Veliki Kablići — Suhaća, u gotovosti za dejstvo prema potrebi;

— Livanjsko-duvanjski partizanski odred: da jedan bataljon posedne položaj s obe strane komunikacije kod sela Mok onoga (5 km severoistočno od Duvna) a deo snaga posedne Borovu glavu na komunikaciji Sujica — Livno, sa zadatkom la spreči intervenciju neprijatelja pravcem Duvno — Sujica — Livno; da se ostale snage postave u rejonu Krug-planine radi obezbeđenja od eventualnog napada četnika sa linije D. Malovan — Cincar;

— 10. brigada 20. divizije: da delom snaga posedne položaj na liniji Gradac (tt 1058) — Prevala (8 km jugozapadno od Duvna) da bi sprečila intervenciju neprijatelja pravcem Duvno — Prisoje — Smričani — Livno, a drugim delom snaga izvrši demonstrativan napad na neprijatelja u Aržanu u cilju vezivanja;

— divizijska hiruška ekipa: da se smesti u selu Prisapu (9 km od Livna), gde je trebalo vršiti evakuaciju teških ranjenika, a zatim u Vrdovo na Dinari (oko 25 km zapadno od Livna), dok je lakše ranjenike trebalo evakuisati u selo Bastase (oko 40 km severozapadno od Livna).

Vežu održavati kuririma, žicanim sredstvima, radiom i signalima. Za Komandno mesto: Burkića draga. Početak napada: 10. oktobra, 10 minuta posle ponoći. Trebalo je napadati energično i brzo, kako se neprijatelju ne bi pružila mogućnost da po slamanju spoljne odbrane organizuje otpor u unutrašnjosti grada. U Livnu, posle zauzimanja, kao posadu ostaviti 4. brigadu; 3. brigadu razmestiti u selima Dobrom i Potočanima, s tim da ona, u cilju obezbeđenja od Sujice, jedan bataljon izbaci na Borovu glavu; 13. brigadu prebaciti u sela Miše i Podhum, gde

/e ona, koci zaseoka Mandaka, organizovati položaj za odbranu, **kako** bi spretila eventualnu intervenciju neprijatelja od Duvna ili **Aržana**. Zaplenjeni materijal što pre evakuisati iz Livna u **priluku**^{12®}

Tačno u određeno vreme, kratkim dejstvom dva topa po **artiljeriji** neprijatelja, otpočeo je napad na Livno, posle čega je usledio jednovremeni juriš svih jedinica. Do tog vremena 3. brigada je od Bašajkovca neopaženo ubacila u grad delove 1. bataljona. ojačane grupom boraca iz Livanjskog odreda, koji ^{su} poslužili kao vodiči, pošto su dobro poznavali prilaze gradu kao i sam grad. Pojava i dejstvo ovog bataljona unutar grada **izazvali** su paniku kod jednog dela posade, što je umnogome **olakšalo** napad ostalih jedinica, kojima je neprijatelj pružio **snažan** otpor na prilazima gradu.

Napadajući na frontu od Vejs-kule do izvora Zabljaka, s tri bataljona u prvoj liniji, jednim ubačenim bataljonom i jednim u rezervi, 3. brigada je za relativno kratko vreme uspeła, pomoću bombaša, da napravi prolaze u žičanim preprekama, poruši bunkere i prodre u grad. gde je neprijatelj, i pored dejstva ubačenog bataljona, davao jak otpor.¹³⁰

Pošto je neprijatelj, bez borbe, pobjegao iz Velikog i Malog Gubera u Livno, to je 13. brigada, s tri bataljona u prvoj liniji i jednim bataljonom u rezervi, napala neprijatelja na frontu od izvora Zabljaka do potoka Bistrice. Energičnim dejstvom, ona je brzo slomila spoljnu odbranu na svom pravcu napada, a zatim, brzim prodorom, zarobila artiljeriju, lišivši neprijatelja artiljerijske podrške.¹³¹

Na odseku fronta od potoka Bistrice do Bašajkovca napala su dva bataljona 4. brigade. Neprijatelj im je u početku pružio žilav otpor, ali je on, zbog dejstva ubačenih delova i zbog prodora 3. i 13. brigade u grad, brzo popustio. Tako je 4. brigada prodrła u grad.¹¹²

Pošto je, dejstvom ubačenih delova unutar grada, neprijatelj bio lišen mogućnosti da po slamanju spoljne odbrane organizuje otpor u samom mestu, to su ostaci 1. bataljona 6. ustaške brigade, da bi izbegli potpuno uništenje, bili prisiljeni da se, pod zaštitom mraka, izvuku na jug pravcem Livno — Zabljak — Smričani, a potom su, preko Bukove Gore i Roškog Polja,

Arhiv VII, k. 842 A. br. reg. 7 1: Zapovest Štaba 9. divizije za ex 1944.

Arhiv VII, k. 845, br. reg. 23 6: Operacijski izveštaj Štaba 3. **brigade** od 11.X 1944. o napadu na Livno, upućen štabu 9. divizije.

¹²Arhiv VII, k. 847 A. br. reg. 18 1: Operacijski dnevnik 13. brigade od 1.X 1943. do 31.XII 1944.

¹³Arhiv VII, k. 847, br. reg. 9:2: Operacijski izveštaj 4. brigade od 14.X 1944. o napadu na Livno, upućen Štabu 9. divizije.

odstupili u Posušje, gde je stiglo 7 oficira i 120 vojnika. Veći broj ustaških zlikovaca, koji se zbog straha od kazni nije htelo predati, našao je izlaz u bekstvu.

Dejstvujući energično i brzo, 9. divizija je 10. oktobra u svanuće potpuno ovladala Livnom. Neprijatelju su naneti gubici od 185 mrtvih i 89 zarobljenih, među kojima je bilo 5 oficira, pa i sam komandant posade. Zaplenjena su 3 topa 75 mm, 16 raznih minobacača, 8 mitraljeza, 10 puškomitraljeza, 150 pušaka, veća količina municije i druga oprema. Tom prilikom je oslobođeno 5 anglo-američkih avijatičara koji su se nalazili u Livnu kao zarobljenici. Gubici 9. divizije: 8 mrtvih, 26 ranjenih i 1 nestao borac.¹³³ Po oslobođenju Livna Slab 9. divizije orijentisao je 3. i 13. brigadu ka Duvnu, a 4. brigadu zadržao u Livnu kao posadu.

Dok je 9. divizija napadala na Livno, iste noći su dva bataljona 10. brigade 20. divizije izvršila demonstrativan napad na 2. bataljon 369. puka 369. legionarske divizije i 118. izviđački bataljon 118. lovačke divizije u Aržanu,¹³⁴ a druga dva njena bataljona su posela položaj u rejonu Gradac (tt 1055) — Prevala i zatvorila pravac od Duvna. U toku 10. oktobra 10. brigada je odbila napade neprijatelja iz Aržana u pravcu Buškog blata i iz Duvna u pravcu Karlovog Hana.¹³⁵ Na pravcima koje je zatvarao Livanjsko-duvanjski odred neprijatelj nije ni pokušao da interveniše.

Napad na Livno je bio dobro pripremljen. Zamisao da se Livno zauzme noću, koncentričnim napadom, uz ubacivanje dela snaga u grad i uz obezbeđenje od okolnih garnizona, dosledno je sprovedena. Za ostvarenje postavljenog cilja anđazovane su dovoljno jake snage, u odnosu 5 : 1 u korist 9. divizije. Odgovarajuća pažnja je posvećena obezbeđenju i odsjecanju Livna od okolnih garnizona. Iako se napadalo noću, nije se išlo na iznenađenje, jer se pre napada pešadije želelo neutralisati artiljeriju neprijatelja. Nedostatak vlastite artiljerije nadoknađen je dejstvom grupa bombaša. Ove grupe, obrađovane u svim brigadama, s uspehom su napravile prolaze u žičanim preprekama i razrušile više bunkera, što je omogućilo brz prodor u grad.

Od posebne se koristi pokazalo dejstvo ubačenih delova. Iako je ubačeno svega pola 1. bataljona 3. brigade, pod komandom

Arhiv VII, k. 842 A. bt. reg. 36/2: Operacijski izveštaj St 10. divizije od 17.X 1944. o napadu na Livno. upućen Stabu 8. korpusa NOVJ.

¹³³ F. Sehraml, navedeno delo, 95.

¹³⁵ Arhiv Vri, k. 1032 II, br. reg. 18 3: Operacijski izveštaj St 10. brigade od 13.X 1944. o borbama od 9. do 12.X upućen Stabu 10. divizije.

dom Ante Mindaljevića, ipak je tim izazvana panika kod **jednodela ustaša**. To je, uz energičnost i brzinu jedinica koje **SU napadale** spolja, sprečilo ustaše da organizuju odbranu **unutar grada**, što je dovelo do relativno brzog uspeha. **Energičnim dejstvom** istakao se i 1. bataljon 13. brigade, pod komandom **Mate Blajića**, koji je brzim prodorom kroz spoljnu odbranu uspeo zapleniti neoštećenu artiljeriju i time lišiti ustaše jače vatrene podrške. Po zauzimanju Livna izvršena je brza dekoncentracija jedinica da bi se izbegli gubici od eventualnog **dejstva avijacije** neprijatelja.

Oslobođenje Livna imalo je veliki vojno-politički i **ekonomski** značaj. Stvoreni su uslovi za likvidaciju ustaškog **uticaja** u ovom kraju i omogućeno je normalno funkcionisanje **narodne** vlasti. Sire su povezane slobodne teritorije Bosanske **krajine** i Dalmacije i dobijen je nov izvor za snabdevanje **jednodela** jedinica 8. korpusa. Bez opasnosti od napada s leđa, **9. divizija** je mogla da preduzme dejstva ka Duvnu i Imotskom, a 20. divizija ka Jadranskom moru i ka Sinju.

3. Borbe za Duvno

Ponesen uspehom u napadu na Livno, Štab 9. divizije **predložio** je Stabu 8. korpusa da napadne i oslobodi Duvno, **sa čim** se ovaj odmah složio.¹¹⁷ Divizija se zatim, u toku noći 12/13. oktobra, sa prostorijske jugoistočno i južno od Livna, u dve **kolone**, prebacila bliže Duvnu i razmestila se: 3. brigada i dva **bataljona** 4. brigade u rejonu Prisoje — Prevaia a ostale **jedinice** na području Mokronoge — Galičić.

Štab 9. divizije raspolagao je podacima da se u selima **oko** Duvna nalazi seoska milicija, a u samom Duvnu jedna **nemačka** oklopna četa jačine 11 tenkova i 250 ustaša i **domobrana**.¹⁵⁷ U Kovačima (6 km od Duvna jugoistočno) nalazio se **vod** Nemaca sa dva tenka i 60 do 80 ustaša-milicionera radi obezbeđenja mosta na reci Sujici.

Na osnovu procene situacije Štab 9. divizije odlučio je da **najpre** ovlada selima između Livna i Duvna i potisne **neprijatelja** u grad, a potom, koncentričnim udarom, razbije nepri-

«• Arhiv VII, k. 842 A. br. reg. 6—6 10: Depeša Slaba 8. korpusa upućena 11.X 1944. Stabu 9. divizije.

¹³⁷ Tačno brojno stanje i pripadnost neprijatelja u Duvnu nisu se mogli ustanoviti zbog nedostatka dokumenata. Podatak da se u Duvnu nalazilo i domobrana nije tačan; verovatno se mislilo na ustašku miliciju, koju u nekim dokumentima nazivaju Kapuličinom bandom. Ipak se može zaključiti da su se u Duvnu nalazili delovi 6. ustaške brigade, dok je oklopna četa, verovatno, pripadala nemačkoj 118. lovačkoj diviziji.

jatelja i ovlada Duvnom. Planom za napad bilo je predviđeno da 3. brigada (ojačana minobacačkim četama 4. i 13. brigade) uz podršku divizijske baterije topova (2 topa 76 mm i 3 upã 75 mm), napadom s istoka, severa i zapada zauzme Duvno; da 13. brigada (ojačana s dva bataljona 4. brigade), obezbeđujući se od Aržana, Roškog Polja i Imotskog, razbije neprijatelja u Kovačima i poruši most na Sujici; da 4. brigada (bez dva bataljona) obrazuje divizijsku rezervu u rejonu Mokronogi? _ Oplećani. Pored toga, da 10. brigada 20. divizije vrši pritisak na Aržano u cilju vezivanja neprijatelja i sprečavanja intervencije ka Duvnu i da Livanjsko-duvanjski odred, postavlja uci deo snaga iznad Sujice i sela Letke, spreči eventualne napade četnika i ustaške milicije od Sujice i planine Ljubuše. Napad je imao otpočeti 13. oktobra tačno u ponoć. Radi boljeg komandovanja i neposrednijeg uticanja na rad jedinica trebalo je da se komandant i politkomesar 9. divizije u toku napada nalaze na komandnom mestu Štaba 3. brigade a načelnik Štaba 9. divizije kod 13. brigade.

Pošto su bile izvršene sve pripreme, napad je otpočeo u određeno vreme. Za napad na samo Duvno sa zapada, severa i istoka Štab 3. brigade je angažovao dva bataljona i jednu četvu, jedan bataljon je postavio u selo Kolo sa zadatkom da spreči izvlačenje neprijatelja na jugozapad i onemogući eventualnu intervenciju od Kovača, a dva bataljona je zadržao u rezervi kod Eminova Sela. Posle kratke artiljerijske pripreme delovi 3. brigade prešli su na juriš i brzo upali u grad. Neprijatelj se, pod zaštitom mraka i tenkova, povukao u franjevački samostan i crkvu, koji su bili podešeni za upornu odbranu. Sva nastojanja 3. brigade da do zore zauzme i samostan ostala su bez uspeha, pošto nije raspolagala potrebnim sredstvima za borbu protiv tenkova i za rušenje zidova. U zoru, po naređenju Štaba 9. divizije, jedinice su se povukle na polazne položaje

Istovremeno s napadom na Duvno, jedan bataljon 13. brigade i dva bataljona 4. brigade napali su neprijatelja u Kovačima, dok su tri bataljona 13. brigade, jedan kod Podgaja, drugi na Prevali i treći kod Karlova Hana, vršili obezbeđenje od Duvna i Aržana. Neprijatelj je pružio žilav otpor: pomoć u tenkova on je onemogućio rušenje mosta na Sujici. Tako i se delovi ovih brigada povukli u rejon Prevale ne izvršivši zadatak.

Sledeće noći ponovljen je napad na Duvno i Kovače >a istim rasporedom jedinica, ali i ovoga puta bez uspeha. P' odustajući od namera da ovlada Duvnom, Štab 9. divizije je u toku 15. i 16. oktobra pripremao jedinice da i treći put izvedu napad. Od Štaba 8. korpusa on je tražio da avijacija bombarduje neprijatelja u samostanu i crkvi. U jedinicama su bile

emljene flaše sa benzinom za borbu protiv tenkova. Avijacija je 10. oktobra u dva navrata, bombardovala Duvno, ali bez značajnih rezultata. Jedinice 9. divizije nisu ni pokušale da iskoriste dejstvo avijacije zbog tenkova i otkrivenog terena oko Duvna i samostana.

Uveče 16. oktobra 3. brigada je treći put napala na **Duvno**.¹³⁸ Neprijatelj se, uz podršku tenkova, uporno branio. Lakim streljačkim naoružanjem nije mu se moglo ništa učiniti. Brigada se u zoru povukla na polazne položaje.¹³⁹ Nešto kasnije neprijatelju je, na šest kamiona sa prikolicama, stiglo **pojačanje** od Imotskog (verovatno delovi 6. ustaške brigade).

Iste noći je 13. brigada (ojačana s dva bataljona 4. brigade) napala ustašku miliciju u selima Kovačima, D. Brišniku i Mrkodolu, s tim što je jedan bataljon zadržala na obezbeđenju na Prevali a jedan u brigadnoj rezervi u G. Brišniku. Njen napad na Kovače ni ovog puta nije uspeo, ali je ona iz Brišnika i Mrkodola proterala ustašku miliciju, zaplenivši izvesnu količinu materijala i stoke. U zoru se povukle ka Prevali.¹⁴⁰ Nekoliko dana kasnije delovi 4. brigade su proterali ustašku miliciju iz Roškog Polja.

Odustavši od daljih napada na Duvno, Štab 9. divizije orijentisao je jedinice na zatvaranje pravaca Aržano — Duvno, Aržano — Livno i Duvno — Livno, kao i na čišćenje sela u širem rejonu Duvna od ustaške milicije. U borbama za Duvno i Kovače 9. divizija je imala 11 mrtvih i 52 ranjena borca.¹⁴¹ Zbog nedostatka dokumenata, gubici neprijatelja se nisu mogli ustanoviti.

Iako je Štab 9. divizije, posle uspeha u Livnu, prilično samouvereno išao u napad na Duvno, smatrajući da je neprijatelj demoralisan, uspeh je izostao. Pokazalo se da se bez težeg naoružanja nisu mogla osvajati dobro utvrđena uporišta, niti uspešno voditi borba s tenkovima, naročito ako se nije uspelo u prvom napadu. Sem toga, umesto što je Štab 9. divizije išao za tim da potiskuje neprijatelja u Duvno da bi ga tu uništio koncentričnim napadom, verovatno bi bilo bolje da ga je

^u Nema podataka o borbenom poretku 3. brigade prilikom toga napada;;

* Arhiv VII. k. 845. br. reg. 24 6: Operacijski izveštaj Štaba 3. brigade od 18.X 1944. o napadu na Duvno, upućen Štabu 9. divizije.

^u Arhiv Vir, k 847 A, br. reg. 18 1: Operacijski dnevnik 13. brigade.

^u Arhiv VII, k. 842 A, br. reg. 37 2: Operacijski Izveštaj Štaba 8. divizije od 21.X 1944. o napadu na Duvno, upućen Štabu 8. korpusa.

odsecao od Duvna, da je uništavao ustašku miliciju izolirano u selima, pa tek onda napao Duvno. Za napad na Duvno Štab 3. brigade je angažovao slabe snage, svega dva bataljona i jednu četu, dok je jedan bataljon zadržao na obezbeđenju a dva u rezervi, i pored toga što se u rejonu Duvna nalazila i divizijska rezerva, koja nije bila upotrebljena. Na osnovu toga se može zaključiti da bi, verovatno, bilo bolje da su neposredno za napad bile angažovane jače snage, a slabije snage ostavljene u rezervi, tim pre što se s njom nije intervenisalo ni u jednom od tri napada.